

Kiista yhdestä Jumalasta – syntykö kristinuskon ja islamin välillä sovinto? Professori Jouko N. Martikainen

Luento Diakonia-ammattikorkeakoulussa Pieksämäellä 11. lokakuuta 2006 klo 18

Luennoitsija on Göttingenin yliopiston itämaisen kirkkohistorian emeritus professori Jouko Martikainen. Professorina Jouko Martikainen toimi 1984-2001 eläkkeelle jäämiseensä asti. Idän kristillisyyden lisäksi professori Martikaisen kiinnostuksen kohteita ovat olleet Raamatun tutkimus ja tulkinta, partistiikka, Luther ja luterilaisuus, ekumeniikka, spiritualiteetti, mystiikka, kirkollinen kuvataide, kirkko arkkitehtuuri, Torinon käärinliinat, kirkkolaulu, hiljaisuuden viljely ja islam, joiden kaikkien alalta hän on luennoinut ja myös kirjoittanut. (Kuninkaani on tieni, Professori Jouko N. Martikainen 75 vuotta, Juhlakirja 2011, Väyläkirjat)

1. Johdannoksi

On tapana puhua Abrahamin perillisistä: Ne ovat juutalaisuus, kristinusko ja islam. Nämä kolme ovat monoteistisiä uskontoja eli ne tunnustautuvat yhteen Jumalaan. Nyt puhumme vain kristinuskosta ja islamista. Lähdemme liikkeelle ensimmäisestä käskystä ja muslimien uskontunnuksesta:

Minä olen Herra, sinun Jumalasi. Älä pidä muita jumalia. Ei ole muuta jumalaa kuin Allah, ja Muhammed on hänen profeettansa

Kummankin mukaan on vain yksi tosi Jumala. Muslimien uskontunnustus terästä monoteismia kieltolauseella ja pitää sitten Muhammedia Allahia koskevan ilmoituksen normatiivisena välittäjänä. Ensimmäisessä käskyssä Jumala puhuu itsestään *Minä*-muodossa ja puhuteltu on hänelle *sinä*. Tämä ihmeellinen ”*Minä olen*” on jokaisen Herra ja Jumala. Koska *Minä olen* Herrasi ja Jumalasi, et saa pitää mitään muuta jumalanasi. Muiden jumalien olemassaoloa ei siis sinänsä kiistetä. Niitä ei saa pitää Jumalana.

Kristinuskon ja islamin mukaan on vain yksi Jumala. Tähän asti kaikki vaikuttaa selvältä. Miksi siitä olisi enää kiisteltävä? Eikö se ole jo riittävä pohja sovinnon luomiseksi näiden kahden maailmanuskonnon välille? Kiistatonta onkin, että Abrahamin perilliset muodostavat oman uskontoperheen ja rakentuvat ikäjärjestyksessä paljolti samasta monoteistisestä perinneaineksesta. Mahdollisuudet sovinnon löytämiseen ovat epäilemättä näiden kolmen kesken paljon paremmat kuin esimerkiksi buddhalaisuuden kanssa.

Entä oppi Pyhästä Kolminaisuudesta? Onko se enää monoteismia, yksijumalaisuutta? Yleisesti katsotaankin, että oppi Pyhästä Kolminaisuudesta ja Kristuksen jumaluudesta ja islamin jyrkkä monoteismi, ovat näiden kahden tärkeimmät erottavat tekijät. Kristillisellä taholla on siellä täällä tunnettavissa puolustelemaa asennoitumista suhteessa islamiin. On ikään kuin valitettavaa, ettei kristillinen monoteismi ole yhtä puhdaspiirteistä kuin islamin edustama mallikas yksijumalaisuus. Tosiasiassa vasta oppimme Pyhästä Kolminaisuudesta avaa meille mahdollisuuden ymmärtää sitä, miten Jumala on yksi.

2. Yksi Jumala ja Jumalan ykseys

Mitä tarkoittaa se, että on vain yksi Jumala? Tällainen kysymys voi tuntua aluksi tarpeettomalta, se on viime kädessä perusongelma. Jumala ei ole jokin kaukainen, tähtisumujen takainen, etäinen olio,

vaan Hän sulkee sisäänsä koko maailmankaikkeuden. Hän on siihen nähden sekä sisä- että ulkopuolella. Jokainen meistäkin on samalla kertaa Jumalan sisällä ja hänen ulkopuolellaan. Jumala ei ole sama kuin maailmankaikkeus. Se lepää hänessä, mutta Jumala ei lepää siinä. Kun siis sanomme, että on vain yksi Jumala, on meidän vastattava samalla kertaa myös siihen, missä suhteessa aineellinen todellisuus ja Jumala ovat toisiinsa. Tähän vastaa apostolinen uskontunnustus:

Minä uskon Jumalaan, Isään, kaikkivaltiaaseen, taivaan ja maan Luojaan.

Maailmankaikkeus ei ole syntynyt itsestään. Se on Jumalan Luojan tekemä. Universumi syntyi Jumalan tahdosta, ja se on joka hetki Hänestä täysin riippuvainen. Jumala Luoja on vapaa suhteessa luotuunsa. Luotu ja Luoja ovat siten riippuvaisia toisistaan, että luotu lepää Jumalassa, mutta Jumala ei lepää siinä eikä Hän ole sama kuin aineellinen todellisuus.

Islam opettaa tässä samansuuntaisesti. Sen uskontunnustus ”*Ei ole muuta Jumalaa kuin Allah*” ei kyseenalaista vain muiden jumalien olemassaoloa, vaan edellyttää sitä, että Allah on yleensäkin ainoa toimiva agentti, ainoa voima, ainoa liikkeelle paneva energia, liikuttaja ja toteuttava tahto. Hänen ylivertainen mahdikkautensa ei jätä muille olennoille, elollisille tai elottomille, muuta osaa kuin ottaa vastaan koskipa se liikettä, lepoa, toimintaa tai kykyisyyttä. Kaikki muu on pelkkä hitautta ja välineellisyyttä korkeimmasta arkkienkelistä pienimpään atomiin saakka.

Islamin uskontunnustuksen alkuosa ”*Ei ole muuta jumalaa kuin Allah*” on kokoava järjestelmä, jota on luonnehdittu ”voiman ja toiminnan panteismiksi”. Voima ja toiminta kuuluvat niin täydellisesti Allahille, että hän imee itseensä kaiken voiman ja toiminnan, olipa se ylläpitämistä tai tuhoamista, hyvän tai pahan tekemistä. Kaikki kuuluu hänelle ja vain hänelle. Allah ei kommunikoi itsestään mitään luoduilleen. Sekin valta mikä niillä näyttää olevan, on yksin hänen.

Voisi luulla, että tällainen voiman ja mahdikkauten ilmentymä olisi tunteiden ja intohimojen yläpuolella. Toisin on. Allahin suhdetta luotuihin hallitsee ylitse muiden tunteiden ja toimintamotivaatioiden mustasukkaisuus. Hän on mustasukkainen luoduilleen siitä, että ne voivat pitää omanaan jotakin siitä, mikä kuuluu yksin hänelle ja siten loukata hänen kaiken sisäänsä sulkevaa valtaansa. Allahin tyydytys näyttää syntyvän siitä, että hän saa luotunsa koko ajan tuntemaan hänen ylivertaisen mahdikkautensa, voimansa, valtansa, viisautensa ja tarvittaessa myös viekkautensa.

Allahin ylivertaisen kaikkivaltiuden ohella Koraani korostaa sitä, ettei mikään ole hänen kaltaisensa. Huolimatta kaikkivaikuttavuudestaan Allah on ehdottoman tuonpuoleinen, millään luodusta otetulla rinnastuksella eli analogialla ei voida häntä kuvata. Tästä kaksinaisuudesta johtuu, että Allahin suhde luotuunsa muodostuu **ambivalentiksi** eli se jää häilyväksi ja täsmentämättömäksi.

Kristillinen oppi Jumalan Pyhästä Kolminaisuudesta sisältää kokonaan toisenlaisen ratkaisun Jumalan ja luodun väliseen suhteeseen. Jumala Isä synnyttää ikuisuudessa itsestään kaltaisensa, Poikansa eli Sanansa Pyhässä Hengessä. Johanneksen evankeliumin tuttu alku muotoilee sen näin hymniksi:

Alussa oli Sana. Sana oli Jumalan luona, ja Sana oli Jumala. Jo alussa Sana oli Jumalan luona. Kaikki syntyi Sanan voimalla. Mikään, mikä on syntynyt, ei ole syntynyt ilman häntä.

Tämä Jumalaa itseään koskeva tapahtuma määrittelee samalla Jumalan suhteen luotuun. Luodulla on Jumalan määrittelemä luonne. Jumala Isä Luoja luo Sanallaan Pyhässä Hengessä. Siksi luotu astuu olemassaoloon järjestäytyneesti ja siten vapaana, että se voi varata itselleen tarvitsemansa tilan eli asettua paikalleen universumissa. Näin luodullakin on kristillisen uskonymmärryksen mukaan vapaus olla olemassa. Se vapaus johtuu itse luomisesta läsnä olevasta Pyhästä Hengestä. Jumala rakastaa luotua niin kiihkeästi, että Hän tällä tavalla antaa sen olla osallinen Jumalan omasta vapaudesta eli Pyhästä Hengestä.

Kristinusko ja islam ovat yhtä mieltä siitä, että niin Allah kuin Pyhä Kolmiykysekskin ovat sanansa voimalla luoneet aineellisen todellisuuden. Kristillinen usko määrittelee luodun ja Jumalan suhteen kuitenkin toisin kuin islam. Islamin mukaan kaikki luodun liike on aina Allahin itsensä synnyttämä. Kristinuskon mukaan luominen on koko Pyhän Kolminaisuuden työtä. Isä Luoja luo Sanallaan Pyhässä Hengessä. Siksi luotu astuu olemassaoloon järjestäytyneesti ja se eksistoi vapaasti osana koko luomakuntaa.

Tiivistäen voinee sanoa, että luomisopissa kristinusko ja islam ovat verrattain lähellä toisiaan. Läheisyyden voisi muotoilla näin: Yhtäläisyydet ovat eroja suuremmat. Näin katekismuksemme ensimmäisen uskonkappaleen kohdalla. Mikä on tilanne toisessa artikkelissa?

3. Kiista Herran Jeesuksen jumaluudesta

Koraanin mukaan Jeesus on suuri profeetta, jolle Allah antoi tehtäväksi tuoda pelastava sanoma eli evankeliumi israelilaisille samoin kuin Mooses toi Tooran ja Muhammed Koraanin. Herran Jeesuksen kuninkaallisesta ja ylimmäispapillisesta virasta Koraani ei ilmoita mitään. Jeesus on Koraanissa Jumalan lähettäjä ja myös messias. Enkelit sanoivat:

”Maria, Allah lähettää sinulle ilosanoman sanastaan, jonka nimi on Messias, Jeesus, Marian poika. Hän on kunnioitettu tässä ja tuonpuoleisessa elämässä ja hän pääsee Jumalaa lähelle.”

Näin suura 3,45.

Jeesus Messias on lisäksi Allahin sana ja Allahin henki. Koraani polemisoi aluksi malttavaan sävyyn sitten yhä jyrkemmin sitä vastaan, mitä se kutsuu kristittyjen liioitteluksi, nimittäin että Jeesus, Marian poika ei olisi vain ihminen vaan myös Jumala. Sen koraani torjuu päättäväisesti useissa eri kohdissa, samoin kuin sen, että Jeesus olisi nautittu ristille.

Tutkimuksessa ei kuitenkaan ole päästy yksimielisyyteen siitä, katsooko Koraani Jeesuksen kuolleen. Varmaa sen sijaan on, että Allah korotti hänet luokseen, esim. Suura 4, jakeet 157-158:

”ja he sanoivat: Me tapoimme Messiaan, Jeesuksen, Marian pojan, Jumalan lähettäjään – mutta eivät he ristiinnaulinneet häntä. Heistä vain näytti siltä. ... Eivät he häntä tappaneet, vaan Jumala korotti hänet luokseen.” (Hämeen-Anttilan käännös).

Monia Koraanin kohtia, kuten juuri lainaamani: *”Heistä vain näytti siltä”*, on vaikea tulkita siitä syystä, ettemme tunne riittävän hyvin sitä aika- ja teologianhistoriallista ympäristöä, missä Muhammed toimi, ja keitä esim. olivat ne kristityt, joiden kanssa hän oli tekemisissä. Siitä syystä tutkijan on tunnettujen tiedon murusten avulla rakennettava se tilanne, joka tekee tutkittavan tekstin ymmärrettäväksi. Monet asiat jäävät siksi väistämättä hypoteettisiksi, otaksumien varaan.

Evankeliumit sen sijaan kertovat seikkaperäisesti Herran Jeesuksen kärsimyshistorian vuoden 30 huhtikuulta. Niiden valossa on kiistatonta, että Messias, Jeesus Nasaretista, Marian poika, Jumala ja ihminen, naulittiin ristille. Sitä ennen häntä oli lyöty lyijypainoisella ruoskalla ainakin 40 kertaa etupuolelle ja 80 kertaa selkään ja mukiloitu kasvot turvoksiin ja nenäluu poikki. Tällaisena hän kuoli ristillä runneltuna, niin että Jesajan sanan mukaisesti - *kaikki käänsivät hänestä katseensa pois*. Kukaan sen nähneistä ei olisi voinut väittää, ettei häntä ristinnaulittu tai, että se ”heistä vain näytti siltä”. Herran Kristuksen riippuminen ristillä oli niin hirmuista katseltavaa, että sen taivaat halki repäisevää todistusvoimaa tuskin pystyi kestäämään. Kaikki muutkin Uuden testamentin kirjoitukset ovat yksimielisiä siitä, että Nasaretin Jeesus kuoli ristillä. Apostolinen uskontunnustuksemme tiivistää uskomme perustotuudet näin:

*Uskon Jeesukseen Kristukseen, Jumalan ainoaan Poikaan, meidän Herraamme,
joka sikisi Pyhästä Hengestä, syntyi Neitsyt Mariasta, kärsi Pontius Pilatuksen
aikana,
ristiinnaulittiin, kuoli ja haudattiin, astui alas tuonelaan, nousi kolmantena päivänä
kuolleista,
astui ylös taivaisiin, istuu Jumalan, Isän, Kaikkivaltiaan, oikealla puolella ja
on sieltä tuleva tuomitsemaan eläviä ja kuolleita, ...*

Herran Jeesuksen, tosi ihmisen ja tosi Jumalan, kuolemista ristillä vallitsee siis ilmeinen ristiriita Koraanin ja kristinuskon välillä. Vapahtajamme ristinkuolema ja ylösnousemus ovat niin järeitä tosiasioita ja niin vahvasti dokumentoituja, että voimme epäilyksittä sanoa, ettei koko antiikin historiassa ole mitään muuta tapahtumaa, josta olisi yhtä vahva ja yksimielinen todistusaineisto kuin Herramme ristinkuolemasta ja ylösnousemuksesta. Kristinuskon synty on välitön seuraus tästä tapahtumasta. Kristinuskon ilmiömäinen voittokulku vainoista huolimatta ei ole laisinkaan ymmärrettävissä, ilman tätä perusfaktumia.

Lainaamani Koraanin tekstikohta on mielestäni parhaiten ymmärrettävissä siten, että Muhammedin ympäristössä tai hänen tieto- ja kokemuspöyrissään toimi gnostilaistyyppisiä kristillisiä ryhmiä, jotka käyttivät deuterokanonisia eli apokryfisiä evankeliumeja. Se seikka, että jo varhaiset muslimioppineet katsovat **Juudas Iskariotin** tai jonkun muun tulleen ristiinnaulituksi Jeesuksen asemasta, puhuu tämän otaksunan puolesta. Nyt olemme siinä onnellisessa asemassa, että kirkkoisien tuntema Juudaksen evankeliumi löydettiin vuonna 1978 Keski-Egyptistä. Se on syntynyt n. 150 j.Kr. todennäköisesti kairilaisiksi kutsutun gnostilaisen ryhmän toimesta. Juudaan evankeliumi on säilynyt koptinkielisenä versiona, joka yhdessä englanninkielisen käännöksen kanssa julkaistiin tänä vuonna National Geography-aikakausjulkaisussa. Teksti on fragmentaarinen. Sen mukaan Jeesus ja Juudas ovat parhaita ystäviä. Näin siksi, että Juudaksella oli enemmän pelastavaa tietoa kuin muilla opetuslapsilla. Siksi Jeesus antaa Juudakselle tehtäväksi kavaltaa hänet. Kavaltaminen on siitä syystä välttämätöntä, että pelastava tieto tulisi valaistumiseen kykenevien saataville. Kavaltamisen ansiosta Jeesus voi jättää ruumiillisen verhonsa ja palata takaisin todelliseen jumalalliseen valtakuntaansa. Juudas kysyy Jeesukselta, minkä palkan hän saa kavaltamisesta? Jeesus vastaa hänelle näin: Koko maailma tulee häntä ikuisesti vihaamaan, mutta valaistumistiedon haltijana hän pääsee jumalalliseen valtakuntaan ja saa hyvän osan tulevassa maailmassa.

Otaksun, että Muhammedin ympäristössä tai tietopiirissä toimi erilaisia kristillisiä gnostilaisia ryhmiä, joilla oli käytössään erilaisia kirjoituksia, ja joista he keskenään väittelivät. Sitä Muhammed näyttää kritisoiden. Silti hän on ottanut näiltä omaan julistukseensa sopivia aineksia kuten ristiinnaulitsemisen kieltämisen. Se on joka tapauksessa ristiriidassa koko Uuden testamentin ja siihen nojaavan uskontunnustuksemme kanssa.

Muslimioppineet usein väittävät, että kristityt olisivat väärentäneet Uuden testamentin kirjoituksia. Mikäli tämä väite pitäisi paikkansa, tulisi sen näkyä Uuden testamentin kirjoitusten käsikirjoitusperinteessä. Tällaisesta ei kuitenkaan ole vähäisintäkään näyttöä. Kaikki kaksikymmentäseitsemän Uuden testamentin kirjoitusta todistaa yksimielisesti, että Herra Jeesus todella naulittiin ristille, kuoli ja nousi kuolleista kolmantena päivänä. Jos tekstejä olisi väärennetty, olisi siitä merkkejä joissakin näiden tekstien käsikirjoitusperinteissä.

Toinen ristiriita koskee oppiamme Herran Jeesuksen jumaluudesta. Sen Koraani torjuu useissa kohdissa. Niistä ehkä terävin on suura 5, 17:

Ne ovat todellakin epäuskoisia, jotka sanovat: Jumala on Messias, Marian Poika. Sano: Kuka voisi vastustaa Allahia, jos hän päättäisi tuhota Messiaan, Marian pojan, hänen äitinsä ja kaikki joita maa päällään kantaa? Allahille kuuluu taivaan ja maan ja kaiken niiden välissä olevan valtiut. Hän luo, mitä tahtoo, ja hän on kaikkivaltias.

Messias, Marian poika, on Koraanin mukaan Allahin palvelija, joka julistaa samaa sanomaa kuin Muhammed. Muhammed taas teroittaa toistuvasti sitä, ettei mitään saa asettaa Allahin rinnalle. Silloin kun etsitään sovintoa näiden kahden uskonnon välille, joudutaan tässä asiassa vielä hikoilemaan.

Mihin perustuu kristillinen oppimme siitä, että Jeesus Nasaretista ei ole vain ihminen vaan myös Jumala? Nikean uskontunnustus muotoilee sen näin:

Me uskomme yhteen Herraan, Jeesukseen Kristukseen, Jumalan ainoaan Poikaan, joka on syntynyt Isästä enne aikojen alkua, Jumala Jumalasta, valo valosta, tosi Jumala tosi Jumalasta, syntynyt, ei luotu, joka on samaa olemusta kuin Isä, ja jonka kautta kaikki on saanut syntynsä, joka meidän ihmisten tähden astui alas taivaista, tuli lihaksi Pyhästä Hengestä ja neitsyt Mariasta ja syntyi ihmiseksi, ristiinnaulittiin meidän puolestamme Pontius Pilatuksen aikana, kärsi kuoleman ja haudattiin, nousi kuolleista kolmantena päivänä, niin kuin on kirjoitettu, astui ylös taivaisiin, istuu Isän oikealla puolella ja kirkkaudessa tuleva tuomitsemaan eläviä ja kuolleita ja jonka valtakunnalla ei ole loppua.

Ihmiskunnan historiassa ole mitään muuta asiaa, joka olisi työstetty yhtä perusteellisesti kuin nyt pohdittavamme oleva kysymystä siitä, että Herra Jeesus on tosi ihminen ja tosi Jumala yhdessä ja samassa persoonassa sekä lisäksi yhtä olemusta Jumalan Isän ja Pyhän Hengen kanssa. Tällä ajatustyöllä on ollut aivan perustava merkitys kaikelle sille kulttuurille, jota kristinusko on hapattanut. Niinpä voimme perustellusti väittää, että esimerkiksi länsimaisen demokratian syntyminen ei olisi ollut mahdollista ilman sitä tulkintaa, joka kehittyi latinalaisessa länessä Jumalan Pyhästä Kolminaisuudesta.

Mutta mihin Herran Jeesuksen jumaluus perustuu? Se perustuu ensiksikin Herran Jeesuksen todistukseen itsestään ja hänen tekoihinsa. Tästä luemme Johanneksen evankeliumin alkuluvusta:

Sana tuli lihaksi ja asui meidän keskellämme. Me saimme katsella hänen kirkkauttaan, kirkkautta, jonka Isä ainoalle Pojalle antaa. Hän oli täynnä armoa ja totuutta.

Toiseksi se perustuu siihen todistukseen, jonka hänen oppilaansa, apostolit ja evankelistat ovat meille välittäneet. Kolmanneksi se perustuu siihen uskonopilliseen ajatteluun, jota on Uudesta testamentista lähtien harjoitettu jo kahden vuosituhannen ajan.

Lukkojen taakse piiloutuneet, perin juurin säilytetyt opetuslapset vakuuttuvat epäilystensä keskellä siitä, että Herra elää, hän on noussut kuolleista. Heidän ristillä veren peittämänä kuollut Mestarinsa oli ilmi elävänä jälleen heidän edessään, oudosti muuttuneena, mutta totisesti elävänä. He tunsivat hänet samaksi, omaksi opettajakseen. Ristiinnaulittu ja ylösnoussut on yksi ja sama. Tästä heidän sydämensä syttyi ja he lausuiivat ensi tunnustuksensa: *Jeesus on Herra*.

Herra on tässä käänös Vanhan testamentin Jumalan nimestä Jahve. He siis sanoivat: Jeesus Kristus on sama kuin **Jahve**. Tästä alkoi jo Uuden testamentin sisällä ajatustyö, kuinka tämä ihmeellinen asia on ylipäättään ymmärrettävissä. Jo uusitamentillisenä aikana muotoutui se perustava uskonymmärrys, joka myöhemmin kodifioitiin opiksi Jumalan Pyhästä kolminaisuudesta käyttäen apuna antiikin filosofian tarjoamaa käsitteistöä.

Kolminaisuusoppi tuntuu meistä vaikealta siitä syystä, että joudumme siinä taistelemaan lukujen ja mielikuvien tyranniaa vastaan. Miten 1+1+1 voisi olla = 1? Tästä taistelusta selviydymme parhaiten ottamalla avuksi Lutherin Vähän katekismuksen, joka lähtee ensimmäisestä käskystä: Minä olen Herra Sinun Jumalasi. Ajattelumme on karkeasyistä ja mielikuvituksemme operoi kuvilla. Ajattelemme eräänlaisella sisäisellä näyttöpäätteellä. Tämä sisäinen näyttöpäätte tekee meille tepposia vaikeissa asioissa. Niinpä katekismuksemme uskontunnustuksen artikkelit asettuvat sisäisellä näyttöpäätteellämme ikään kuin peräkkäin tai vierekkäin. Siinä ovat rinnakkain tai peräkkäin nuo kolme asiaa: Jumala Luoja Isä, Poika ja Pyhä Henki. Jos kuitenkin huolellisesti tutkimme Lutherin selityksiä uskonkappaleisiin huomaamme, etteivät ne olekaan hänelle peräkkäin tai vierekkäin vaan ihan toisella tavalla. Ne ovat pikemminkin kuin päällekkäin asetettavia folioita, kalvoja, joista rakentuu ihmeellinen kokonaiskuva. Kukin folio tuo oman olennaisen lisänsä kokonaiskuvaan. Vasta nuo kolme muodostavat yhdessä täydellisen kuvan. Tämäkin rinnastus on puutteellinen. Silti se auttaa ymmärtämään paremmin Pyhää Kolminaisuutta. Päällekkäin asetetuista folioista syntyy ihmeellinen kokonaisuus, jonka ykseys ylittää kaikki ajatuksemme kategoriat. Kokonaisuudella on salaisuuden kaltainen identiteetti, jota emme käsitteiden avulla pysty muuten ilmaisemaan kuin puhumalla Isästä, Pojasta ja Pyhästä Hengestä.

Katekismuksesta syntyvän kokemuksen valossa onkin puhuttava kolmesta erityyppisestä tietämisestä ja tuntemisesta. Niistä ensimmäistä kutsun käsitteellistäväksi, toista tuonpuoleistavaksi ja kolmatta läpäiseväksi ja sisäänsä sulkeväksi. Kahdelle ensimmäiselle tietämismuodolle on tunnusomaista tietty dikotomia: on olemassa tämän puoleisuus ja tuonpuoleisuus. Tämänpuoleinen tieto ei ulotu tuonpuoleiseen. Tuonpuoleisella ei ole rinnastuskohtaa tämänpuoleisessa, se on jotakin kokonaan muuta kuin tämänpuoleinen.

Kummassakaan näistä ei tietoa hankkiva subjekti ole osa tiedon ongelmaa. Läpäisevässä ja sisäänsä sulkevassa tiedon subjekti on osa sen objektia. Subjekti suljetaan sisälle siihen tietoon, jota se haluaa tietää. Tämä tarkoittaa sitä, että samalla kun haluan saada tietoa Jumalasta, asettaudun Hänen koeteltavakseen. Tieto muodostuu silloin kahdesta vastakkaisesta tietämisestä, Jumalan ja minun. Nämä kaksi tiedon hankintaa kohtaavat toisensa ja tunkeutuvat toistensa läpi. Tällaisesta tiedosta voimme käyttää myös vierasperäisiä termejä *perikoreettinen* tai *idiomaattinen* tieto. Idiomaattinen on tässä teologisessa, ei kielitieteellisessä käytössä. Syntyvä tieto on kummankin tiedonsubjektin idiomien eli perustunnuspiirteiden mukaista.

Mitä tapahtuu, kun tietoa hankkiva subjekti tulee tiedon kohteen eli objektin eli Jumalan subjektiin kohdistuvan tietämisen läpäisemäksi? Silloin Jumala auttaa subjektin tunnustamaan hänet Jumalaksi eli tunnustamaan Jumalan ykseys oikein. Tunnustan, että tiedon hankintani on aina väistämättä sidoksissa Jumalan ykseyteen. Siihen haluan jäsenyä siten kuin hän haluaa minun itseensä jäsenyvään.

Jumalan ”Minä olen Sinun Herrasi” muokkaa puhuteltua sinää eli siis minua siten, että sitoutuminen käsitteisiin eli yleistyksiin höllentyy ja puhuteltuna vapaudun aistimaan ja tietämään aina vain sitä, mitä Puhuttelija eli Sinä Jumala olet minulle. Näin kaikki muuttuu konkreettiseksi. Sen sijaan käsitteellistävä ja tuonpuoleistava ajattelu ja kokeminen ovat sitoutunutta, suorastaan orjuutettua, kolmas tietämisen muoto taas on käsitteistä ja dikotomioista vapautuvaa ja vapautettua. Käsitteisen on, että Koraani ohjautuu lähes yksinomaan kahden edellisen mukaan, kristillinen usko ja varsinkin sen luterilainen muoto viimeisen tietämisen- ja tuntemistavan mukaan.

Pyhää Kolminaisuutta koskevassa välienselvittelyssä torjuttiin jo vanhassa kirkossa useita erilaisia pelkistäviä ratkaisuvaihtoehtoja. Yksi niistä tulee verrattain lähelle Koraanin opetusta Jeesuksesta ja sitä kutsuttiin alkuunpanijana mukaisesti areiolaisuudeksi.

Sovinnon etsiminen tässä asiassa vaatii – kuten jo edellä totesin – vielä paljon hikoilua, paljon hikoilua ja rukousta.

4. Tuomio

Kumpainenkin kristinusko ja islam opettavat, että ajan päättymistä seuraa tuomio. Hurskaat pääsevät paratiisiin ja jumalattomat joutuvat helvettiin. Kuolleet herätetään ja kaikki astuvat tuomarin eteen ja saavat palkkansa tekojensa mukaan. Tällä yleisellä tasolla näiden kahden uskonnon opetus on sama. Kristinuskon mukaan tuomari on Herra Jeesus Kristus, Ristiinnaulittu ja Ylösnoussut, Koraanin mukaan tuomari on Allah.

Koraaninkin mukaan tuomion päivä tulee äkisti (6,31; 7,187), siitä ilmoittaa huuto (36,53), kumea ääni (80,33) ja pasuunan puhallus (78,18). Näin suura 78,17-30:

Erotuksen päivä on määrätty; päivä, jona pasuunaan puhalletaan ja te saavutte joukoittain. Taivas avataan täyteen portteja, vuoret lähtevät liikkeelle ja ovat kuin utua. Helvetti jo väijyy odottaen syntisiä, jotka joutuvat sinne ikiajoiksi saamatta vilvoitusta tai muuta juotavaa kuin kiehuvaa vettä ja visvaa; siinä heille sopiva paikka! He eivät luulleet joutuvansa tilille, vaan kielsivät merkkimme, mutta me panimme kaiken kirjoihin. Maistakaa nyt: muuta ette saa lisää kuin rangaistusta.

Hurskaat saavat kirjansa – siis ilmeisesti tuomion – oikeaan ja jumalattomat vasempaan käteensä. Koraani kuvaa Raamattua yksityiskohtaisemmin ja aistikkyläisemmin niin helvettiä kuin paratiisia. Tällainen osa odottaa hurskaita suurin 78, 31-38 mukaan:

Mutta hurskaita odottaa mainio voitto: yrtti- ja rypäletarhat, pyöreärintaiset nuoret tytöt ja täydet maljat. Siellä he eivät joudu kuuntelemaan tyhjiä puheita eivätkä valheita. Tämän he saavat lahjana ja ansaittuna palkkana Herraltasi, maan ja taivaan ja kaiken niiden välissä olevan Herralta. Armolliselta, jota kukaan ei tohdi puhutella ilman lupaa. Kun Henki ja enkelit seisovat rivistöinä, vain ne voivat puhua, joille Armollinen antaa luvan ja jotka puhuvat oikein.

Vielä lainaus suurasta 76:

Hän palkitsee heidän kärsivällisyytensä silkkivaattein ja puutarhoin, joissa he saavat maata vuoteilla kärsimättä auringosta ja helteestä. Puiden varjot yltävät heidän päälleen ja niiden hedelmät riippuvat heidän ulottuvillaan. Hopea-astiat ja lasimaljat kiertävät heidän piiriään. hopeapikarit, jotka on tehty tarkan mitan mukaan. Heille tarjotaan siellä maljoja, joihin on sekoitettu inkiväärivettä, lähteestä, jonka nimi on Salsabil.

Vaikka Koraani ja Pyhä uskomme molemmat opettavat sitä, että viimeisellä tuomiolla vanhurskaat pääsevät paratiisiin ja jumalattomat heitetään helvettiin, on silti perustava ero siinä sisällössä, minkä nämä kaksi uskontoa antavat paratiisille ja helvetille. Kristittyjen autuus on Jumalan kasvojen katselemista, muslimin autuus kiertyy maksimoidun inhimillisen, etenkin maskuliinisen, onnen kuvien ympärille. Asian havainnollistamiseksi otan lyhyen otteen Ilmestyskirjasta, 22:1-5:

Enkeli näytti minulle elämän veden virran, joka kristallinkirkkaana kumpuaa Jumalan ja Karitsan valtaistuimesta. Kaupungin valtakadulla, virran haarojen keskellä kasvoi elämän puu. Puu antaa vuodessa kahdettoista hedelmät, uuden sadon kerran kuukaudessa, ja sen lehdistä kansat saavat terveyden. Mikään ei enää ole kirouksen kahleissa. Kaupungissa on Jumalan ja Karitsan valtaistuim, ja kaikki palvelevat Jumalaa. He saavat nähdä hänen kasvonsa, ja heidän otsassaan on hänen nimensä. Yötä ei enää ole, eivätkä he tarvitse lampun tai auringon valoa, sillä Herra Jumala on heidän valonsa. He hallitsevat kuninkaina aina ja ikuisesti.

Kristillisessä paratiisissa autuus on Jumalan ja häntä palvovien rikkomatonta ykseyttä. Jumalan näkeminen ja Hänen kanssaan eläminen on tyhjentymätöntä elämää, kuolemaa ei ole ja alati uudistuva terveys on kaikkien osana. Muslimien paratiisissakaan Allah ei näytä hurskaille itseään. He luultavasti iloitsevat jollakin tavalla siitä tietoisuudesta, että Allah on lähellä, mutta he eivät voi katsella hänen kasvojaan.

5. Helvetti

Helvetti ja sen ikuisesti kestävä tuli herättää ihmisessä kauhua. Sellaista kohtaloa ei kukaan voi itselleen toivoa. Mutta mikä helvetti oikeastaan on? Kysymys tuntuu ehkä edellisen valossa aluksi tarpeettomalta, sillä täytyy kuitenkin olla uskoon – puhun nyt kristittynä – luontevasti jäsentyvää perusta ja paikka. Kristillisen uskon mukaan voimme pitää sitä Jumalan pyhyiden kääntöpuolena, se on eräänlainen Jumalan turkin nurjapuoli. Tämän mukaan helvetti ei suinkaan käynnisty vasta tuomionpäivänä, vaan se on jo nyt vaikuttava väkevä mahti. Voinemme muotoilla asian näin: Missä hyvänsä ihminen tuntee tuhoutuvansa epäuskonsa poltteessa, siellä helvetti on jo nyt läsnä. Siksipä se on vanhastaan luettu ns. turmiovaltojen joukkoon. Niitä ovat synti, kuolema, helvetti ja Jumalan laki. Usein niihin lasketaan myös Jumalan viha. Se taas on pelkistynyttä Jumalan pyhyttä, joka kohtaa kaikkea jumalattomuutta.

Puhun tästä asiasta siitä syystä näin pitkään, että pohdittavana oleva aiheemme tulisi valaistuksi eri puoliltaan. Raamattu puhuu Jumalan vihan maljasta. Se on Herran Jeesuksen kärsimyksen tuskallisin osa.

Isä, jos tahdot, niin ota tämä malja minulta pois. Näin Vapahtajamme rukoili kolme kertaa ja jatkoi: Älköön toteutuko minun tahtoni vaan sinun. Getsemanen kauhean tuskan aiheutti se malja, josta profeetat olivat puhuneet. Jesaja kirjoittaa: Näin sanoo Herra, sinun Jumalasi, joka ajaa kansansa asiaa: Sinun ei enää tarvitse juoda sitä. Nyt Jumala, isä, antaa sen juotavaksi Pojalleen.

Kaikki Aadamin lankeemuksen jälkeiset synnit, jumalattomuudet ja hirmuteot, koko pahuuden valtakunta kaadetaan nyt maljaan, jonka Poika verta hikoillen ottaa juodakseen.

Tämä merkitsee sitä, että Herra Jeesus laskeutuu ristinkuolemassaan helvetin pohjalle ja kärsii siellä sen rangaistuksen, minkä koko maailman synnit ansaitsevat. Näin hänestä tulee Jumalan karitsa, joka kantaa maailman synnin, sijaiskärsijä, minun ja sinun ja kaikkien muiden puolesta. Vaikka hän kärsii kaikkien syntien tähden, on hän itse synnitön, viaton ja puhdas. Siksi Pyhä Henki herättää hänet kuolleista ja nostaa Hänet Jumalan Isän rinnalle kuten uskontunnustuksemme lausuu. Herra Jeesus on samalla kertaa tosi ihminen ja tosi Jumala.

Tämä merkitsee sitä, ettei kristityn tarvitse pelätä laisinkaan helvettiä. Herra Kristus on sen kärsinyt jokaisen ja kaikkien, minun ja sinun, puolesta. Häneen uskova on siitä vapaa. Tämä vapaus on kaikilla Pyhän Kolmiykeyden nimeen kastetuilla, jos he haluavat käyttää etuoikeuttaan Jumalan lapsena. Helvetistä voi suorastaan iloita. Jos osani olisi tulla tuomituksi helvettiin, iloitsisin siitä, että minussa asuva pahuus on saanut ansaitsemansa palkan. Jos minut kohotetaan paratiisiin, tiedän sen olevan Herran Kristuksen minulle hankkima ansaitsematon etuoikeus.

6. Pahan radikaliteetti

Islam ei tunne sijaissovittusta. Sen sijaan Koraani korostaa Allahin armahtavaisuutta. Kaikki sen sadastaneljästoista suurasta alkavat: ”Allahin armeliaan armahtajan nimeen”. Allah on armelias jokaiselle, joka antautuu, alistuu hänelle, jättäytyy kokonaan hänen valtaansa. Mutta mihin perustuu Allahin anteeksianto? Mikä on sen ”hyvä syy ja perusta”, kysyi jo Theodor Abu Qurra (n.750-825 j.Kr.) maineikas arabiaksi kirjoittanut piispa ja teologi muslimikeskustelukumppaniltaan. Anteeksiantaminen on sitä, että Anteeksiantaja ottaa vastuun anteeksiannettavasta teosta. Esimerkin tästä tarjoaa mm. Isä meidän-rukous (ekumeeninen sanamuoto): ”Ja anna meille anteeksi velkamme, niin kuin mekin anteeksi annamme velallisillemme”.

Anteeksiantajalle tuleva vastuukuorma on sitä suurempi, mitä raskauttavampi on Anteeksiantajaa vastaan tehty rikos. Kun jumalaton kulkee omaa tietään Allahin rulentavasta kaikkivallasta huolimatta, syyllistyy hän majesteettirikokseen. Jos hän taas alistuu sen jälkeen Allahille, pyyhkii Allah hänen rikkeensä pois ikään kuin sitä ei olisi ollutkaan. Kerran tehty rikos ei sen jälkeen enää vaikuta asiaan. Tässä on islamille asetettava se vakava kysymys, onko Allah identtinen itsensä kanssa? Eli sitoutuuko hän oikeudenmukaisuuteensa? Theodor Abu Qurran kysymys on mielestäni perusteltu: ”*Mikä on se hyvä syy ja perusta*”, jonka pohjalta Allah armahtaa? Koraanista en ole löytänyt tähän tyydyttävää vastausta.

Tähän liittyvä epäselvyys ja epävarmuus johtunee pääosin siitä, ettei islam tunnusta pahan radikaliteettia eli syntiinlankeemusta. Epäjumalan palvelija kulkee väistämättä harhaan. Hän voi kuitenkin islamin kutsun kuultuaan kääntyä ja antautua Allahille, jos Allah itse niin tahtoo. Kääntymisen on oltava kokosydämistä. Jos se ei ole sitä, on se teeskentelyä, joka ei pelasta ihmistä helvetin tuomiolta. Ihminen ei kuitenkaan voi koskaan olla varma siitä, että onko hän riittävän kokosydämisesti antautunut Allahille. Epävarmuus tästä jää vaivaamaan. Islamissa ei siis tarjota pelastusvarmuutta. Sen Herraan Kristukseen, tosi ihmiseen ja tosi Jumalaan turvautuva kristitty voi saada osakseen ja elää iloisin sydämin.

Syntiinlankeemuksen torjumisesta aiheutuu aina se vaara, että demonit pujahtavat sisään keittiön ovesta. Tällä tarkoitan sitä, että silloin kun kaiken sitoutumista pahan verkkoon ei tunnusteta, käynnistyy helposti ja usein vääjäämättä sisäinen demonisoituminen. Silloin pahan ymmärretään olevan aina meidän yhteisömme ulkopuolellamme. Se on meille kuitenkin vaarallinen. Siksi se on

tuhottava. Natsismi ja kommunismi ovat tässä tyyppiesimerkkejä tästä ilmiöstä. Käsitykseni on, että kaikki yhteisöt, joille paha on olemassa vain ulkopuolella, muslimiuskonyhteisöt mukaan lukien, etenkin kiihotuksen alaisina, haluavat kollektiivisesti hävittää ulkopuolelta sitä uhkaavan pahan, olipa se sitten todellista tai kuviteltua.

Pahan radikaliteetti on edellytyksenä luterilaisuuden opille jumalattoman vanhurskauttamisesta. Vanhurskautettu jumalaton on varsinaisesti vain Herra Jeesus. Hän suostuu tulemaan syynalaiseksi maailman kaikkien syntien tähden. Hän itse on kuitenkin syytön ja viaton. Siksi Jumala julistaa hänet vanhurskaaksi, ja osoittautuu samalla myös itse vanhurskaaksi kukistamalla pahan itsessään. Myös Herraan Kristukseen turvautuva on vanhurskas, vaikka onkin jumalaton. Hän elää kuitenkin lahjavanhurskaudesta, siis vieraasta vanhurskaudesta. Jokainen joka tuntee itsensä, tietää olevansa läpikotaisin paha, se on kauheaa, se on kauheinta mitä ihminen voi kokea. Siksi myös lahja, jonka saa, käy yli ymmärryksen.

7. Voivatko kristinusko ja islam päästä sovintoon kiistassaan yhdestä Jumalasta?

Mikä vastaus voidaan edellä sanotun pohjalta antaa iltamme aiheeseen? Voivatko kristinusko ja islam päästä sovintoon kiistassaan yhdestä Jumalasta? Pelkästään uskontofenomenologisesti siis näiden kahden uskonnon keskeisiä rakenne-elementtejä silmällä pitäen mahdollisuuksia rauhanomaiseen rinnakkaiseloon on olemassa. Sen edellytys on molemminpuolinen tahto nähdä vaivaa sen saavuttamiseksi.

Eksistentiaalisesti siis silloin, kun uskonto täyttää koko elämän, on tilanne ratkaisevasti toinen. Käytän tässä Lutherin määritelmää ihmisen todellisesta Jumalasta: ”Se siis, mihin sinä sydämelläsi luottaen liityt, on todellisuudessa sinun jumalasi. Tässä valossa olen nyt jo yli kahden vuosikymmenen ajan tutkinut ja pohdiskellut kristinuskon ja islamin välistä suhdetta. Niiden välillä on epäilemättä lukuisia kosketuskohtia ja rakenteellisia yhtäläisyyksiä. Islam nuorimpana näistä kolmesta uskonnosta käyttää massiivisesti juutalaisuuden ja kristinuskon perinneainesta. Koraani muokkaa ja muuttaa kuitenkin aina Raamatun tosiasiat, kertomukset ja muun perinneaineksen raudanlujasti omien voimaviivojensa mukaiseksi. Yhä vahvemmin olen vakuuttunut siitä, että Lutherin tarkoittamassa mielessä nämä kaksi uskontoa palvovat eri jumalaa: islam Allahiaan ja kristinusko Pyhää Kolminaisuutta. Kristinuskosta katsoen islam särkee Jumalan ykseyden. Allahin suhde luotuun on ambivalentti, **Allah ei ole identtinen itsensä kanssa** eli hänen armahduksellaan ei ole pohjaa eikä perustetta. Lisäksi islam mitätöi ihmiskunnan historian eli sillä ei ole teologisesti työstettyä ratkaisua pahan ongelmaan. Tätä tarkoitan sillä, että kristillisesti katsoen islam särkee Jumalan ykseyden.

Islamista katsoen kristinuskoa pidetään monoteismin ja polyteismin yhdistelmänä. Näin ainakin eräät nykyiset muslimiteologit ajattelevat. Tähän on sanottava, etten ole vielä löytänyt yhdenkään muslimiteologin tutkimusta kristinuskosta, josta voisi sanoa, että hän on kuvannut uskoamme oikein. Kun siis etsitään sovintoa näiden kahden uskonnon välille koskipa se oppia Jumalasta tai muusta, paljon on vielä tekemistä, niin että kummallakin puolella todella tiedettäisiin, miten toinen ajattelee, ja mitä se merkitsee oman uskontoni itseymmärrykselle.

Velvoite tähän työhön on kuitenkin pakottava. Muuta ihmisarvolle sopivaa vaihtoehtoa ei ole. Muuten ohjaket jätetään vapaasti demonien haltuun. Siihen ei kukaan, ei ainakaan kristitty saa syyllistyä.